

HET VALKHOF RAPPORT

Een onderzoek
door de dienst
Publieke Werken

VIERDE JAARGANG n. 1
FEBRUARI 1962

VALKHOF
NIEUWS

Mogelijk verbaasd, maar hopelijk verheugd, heeft u nu in handen het eerste nummer van de vierde jaargang; een nieuw formaat en een andere druktechniek, die overigens wel wat duurder uitkomt dan het stencilwerk van voorheen.

Wij hopen echter dat mede door deze aantrekkelijker vorm van ons blad het ledental flink zal uitgroeien. Wie nu nog over een lidmaatschap twijfelt : meld u zich dan nu aan !
Schriftelijk via postbus 1390 te Nijmegen of telefonisch bij onze ledenadministratie : tel.nr. 23.02.68
Om de kosten hoeft u het niet te laten: hooguit f25,— p.jr.

Juist vanwege onze uitgangspunten om de burcht in al zijn facetten te doen herleven en het Valkhof aantrekkelijker te maken, is één van onze doelstellingen een goed behoud van datgene wat nog over is.

Derhalve achten wij het zeer passend om deze jaargang aan te vangen met het onthullende en soms onthutsende rapport van de dienst Publieke Werken van de gemeente Nijmegen over de ruïnes c.a. op het Valkhof.

Wij doen een dringend beroep op een ieder, individuen, verenigingen en instellingen, maar vooral op de overheden, om alles in het werk te stellen om het Valkhof van verder verval te vrijwaren en haar te bewaren voor het nageslacht.

J.M.T.Nooy
voorzitter

VALKHOFVERENIGING—postbus 1390 Nijmegen—postgiro 4.43.83.63

EEN NIEUW OMSLAG ONTWERP

Tegelijk met de overgang van formaat en druk-procédé was er de gelegenheid om te werken aan een idee voor een nieuw en aantrekkelijk omslag-ontwerp.

Het eerste wat we zien is immers de omslag en daardoor derhalve het visitekaartje van ons verenigingsorgaan met de immer intrigerende naam : "valkhof-nieuws".

Wij waren verheugd dat wij de kunstenaar Hubert Estourgie bereid hebben gevonden om voor ons een ontwerp te maken. Een ontwerp waaraan wij het verlangen koppelden dat het een kader moest worden, waarbinnen een aankondiging kon komen van één of meer onderwerpen uit de inhoud.

Het resultaat mag er zijn, zo vinden wij en hopelijk u ook.

Een heel summiere uitleg is misschien wel op zijn plaats. Het gehele kader, behalve het beeldmerk van de valkhof-vereniging, is ontleend aan voorstellingen uit de Karolingische periode, welke op haar beurt weer terug greep op Byzantijnse, Romaanse en vroeg-christelijke decoraties. Een standaard werk over de Karolingische kunst vormen de boeken van de bibliotheek van Sankt Gallen en daarvan zijn de ideeën ontsproten, die geleid hebben tot dit ontwerp.

Vandaar een keizer te paard (of is het St. Maarten?), vissen, wijnranken, bladeren en een engel (is dat de gouden engel?). Wie goed kijkt vindt ook nog wel een scheepje op de rivier, waaraan de verwantschap met St. Nicolaas is terug te voeren.

Al met al : een geweldig kader om in te kunnen werken !

J.N.

Gebouwen en bouwfragmenten in het park

Het technisch onderzoek naar de gebouwen en bouwfragmenten op het Valkhof, omvat de volgende delen:

- A. Karolingische kapel
- B. Barbarossaruïne
- C. Restanten muurtoren nabij karolingische kapel
- D. Overige restanten ommuring
- E. Muur langs de voerweg
- F. Diversen.

* * *

A. De karolingische kapel is na de restauratie in 1953/58 door Ir.G.J.Deur, regelmatig onderhouden en onlangs zijn t.b.v.de glas-in-lood-ramen op de begane grond, beschermende maatregelen getroffen. Behoudens enig normaal onderhoud, zijn er geen ingrijpende zaken noodzakelijk.

Wel blijft de vochthuishouding een bron van zorgen, door:

1. de situering onder en tussen bomen en struiken, waardoor de zonnearmte geen toegang heeft;
2. doordat het gebouw open is, heerst zowel in als om de kapel een zeer vochtig klimaat, waardoor het metselwerk wordt aangetast.

Een en ander zou ons inziens voor een groot deel kunnen worden opgelost door de kapel af te sluiten b.v. door middel van hardglazen deuren achter het toegangshek en door binnen een zeer eenvoudig verwarmingssysteem aan te leggen.

* * *

B. De Barbarossaruïne bevindt zich in een staat van verval, die langzamerhand zorgwekkend wordt.

4

Een en ander is het gevolg van:

1. aantasting door atmosferische- en weersinvloeden (tufsteen)
2. afbrokkeling ten gevolge van het beklimmen door toeristen e.d.
3. moedwillige vernielingen.

Ook de bouwfragmenten welke her en der rond de ruïne verspreid liggen zijn door dezelfde oorzaak praktisch al onherkenbaar geworden. Wil men dat deze fragmenten nog enige waarde behouden, zullen enige beschermende maatregelen getroffen dienen te worden; ofwel afvoeren (naar de Commanderie) of afdekken en buiten bereik van vernielers houden.

Voor de ruïne zijn er meerdere mogelijkheden:

1. de huidige toestand conserveren.

Dit is uiteraard de meest eenvoudige oplossing en de goedkoopste, echter met een zeer tijdelijk effect. Een en ander zal na enkele jaren telkens herhaald dienen te worden, zodat op langere termijn de oplossing toch niet zo goedkoop zal blijken te zijn. Bovendien tasten de vernielingen steeds rechtstreeks het historisch waardevolle materiaal aan.

2. de huidige toestand conserveren en uitbreiden met een nieuwe bufferzone van bijpassend materiaal.

Deze oplossing zal langere tijd stand houden omdat vooral de erosie, zowel tengevolge van vandalisme,

5

als weersinvloeden hoofdzakelijk deze bufferzone zal aantasten terwijl het monumentale deel intact zal blijven.

3. in samenhang met een totale reconstructie van het park de absis als volgt restaureren:

a. conserveren van bestaande deel

b. nieuwe bufferzone aanbrengen

c. op de oorspronkelijke hoogte opnieuw een kapel-
vloer aanbrengen, waardoor de crypte weer herkenbaar wordt en een overdekking ontstaat waaronder de oude fragmenten een plaats kunnen krijgen. Bovendien zou dan bij gelegenheid de absis kunnen dienen als toneel- of muziekpodium.

d. in het terrein dat direct aan de absis grenst, d.m.v. bestrating en/of muurtjes een aanduiding maken van de oude contouren.

Het is duidelijk, dat dit een kostbare oplossing zal zijn. Het is echter mogelijk e.e.a. op langere termijn uit te voeren (fasering van een totale reconstructie), mits op korte termijn de hoogstnoodzakelijke conserveringswerkzaamheden worden uitgevoerd.

* * *

C. Nabij de karolingische kapel zijn nog duidelijk restanten aanwezig van een muurtoren. Aangezien deze in tufsteen is uitgevoerd, neemt ook hier aantasting ten gevolge van atmosferische en weersinvloeden zorgwekkende vormen aan.

Het fragment is als toren nauwelijks herkenbaar. Het zou wenselijk zijn, althans de buitenvorm terug te restaureren, zodat voor ieder duidelijk wordt, dat het hier een restant van een toren betreft, die tot de omringing van het Valkhof behoorde.

* * *

D. Op enkele plaatsen zijn nog duidelijke restanten van de ommuring van het Valkhof aanwezig. Het zou te ver voeren om de gehele ommuring in vroeger staat terug te brengen, maar wel zou het interessant zijn om na te gaan in hoeverre de nog aanwezige restanten weer zichtbaar te maken zijn en te conserveren c.q. te restaureren. Hiermee zou tevens gedeeltelijk worden tegemoet gekomen aan de wens van de Valkhofvereniging om de contouren weer zichtbaar te maken.

* * *

E. Langs de Voerweg bevindt zich nog een flink deel van de 2e ommuring van het Valkhof. Deze verkeert plaatselijk in slechte staat. Om deze muur met torenresten ook voor de toekomst te behouden, zal algehele restauratie op afzienbare termijn noodzakelijk zijn. Een en ander valt in dit stadium niet financieel te vertalen.

Voorstel: A. in overleg met R.D.M.Z. een architect aantrekken en gefaseerde opdrachten geven voor Barbarossaruïne en muurtoren.

B. de overige werken in regie door een goede restauratie-aannemer te laten uitvoeren.

* * *

F. 1. de bunkers vormen wezensvreemde elementen in het park; (geven aanleiding tot vernieling door hun ligging t.o.v. de beplantingen en paden).

Eigenlijk zouden zij moeten worden gesloopt.

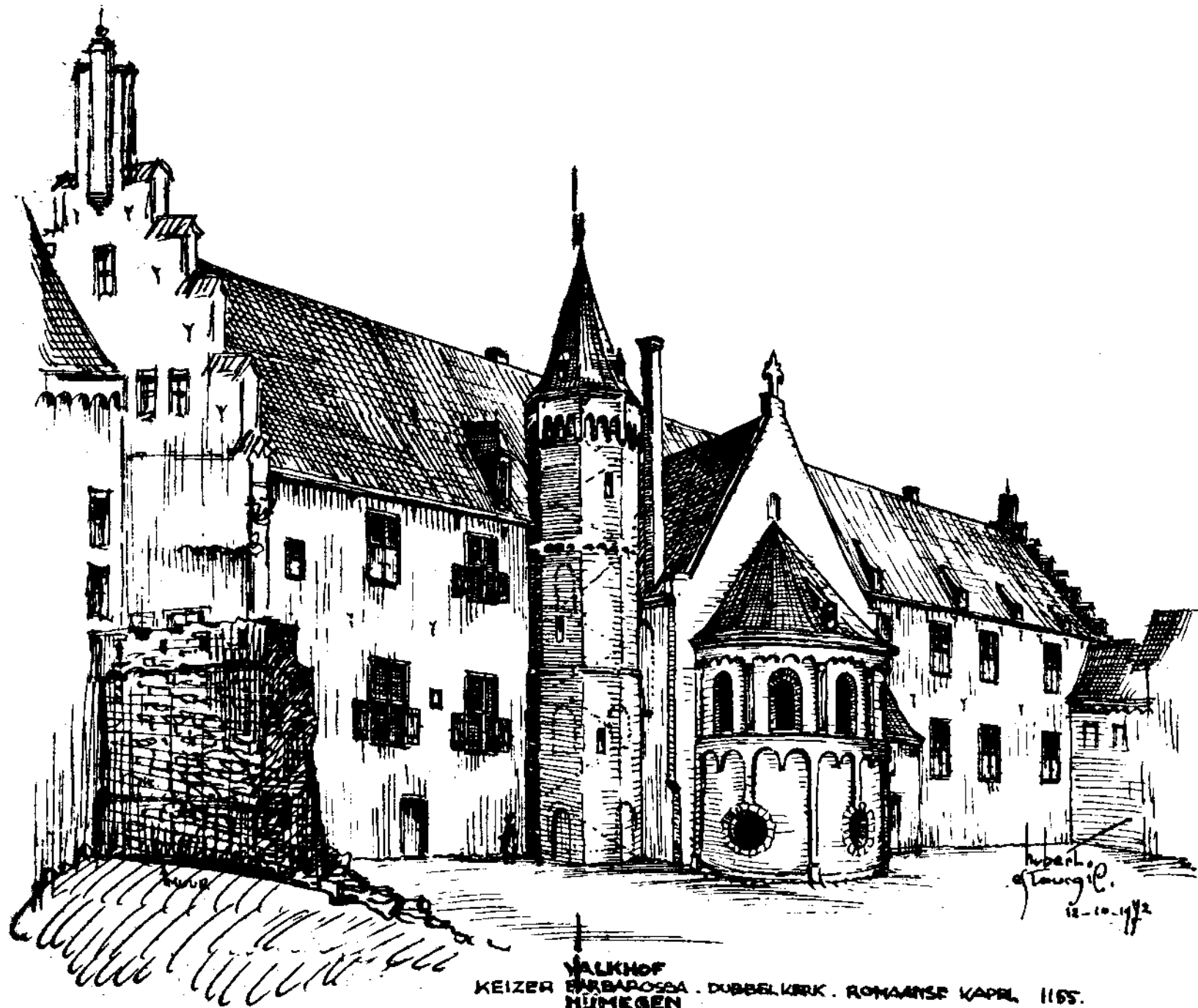
2. de muziektent is reeds lang buiten gebruik en verstoort het beeld rond de Barbarossaruïne; heeft geen bouwkundige of historische waarde als zodanig. Zou eveneens gesloopt dienen te worden.

3. de toegangspoort aan de kant van de Lindenberg ligt vooral sinds de laatste reconstructie van plein en omgeving nogal onlogisch. De ingangspartij zou nader bekeken en gewijzigd dienen te worden.

4. voorzieningen aan de noordhelling zijn o.i.

urgenter dan behandeling van de bouwresten. De helling spoelt geleidelijk aan weg en wordt langzamerhand zeer gevaarlijk. Met veel moeite wordt de grond bij elkaar gehouden door de beplanting, doch eigenlijk moet de begroeiing van de helling totaal vernieuwd worden. De helling zelf zal dan b.v. door middel van muren en plateaux versterkt dienen te worden. Als er op korte termijn constructief niets gebeurt, kan een groot deel van het park plotseling gaan afschuiven; vooral in de omgeving van de karolingische kapel.

* * *

Hubert
of Lougic.
18-10-1912

YALKHOF
KEIZER BARBAROSSA . DUBBELKERK . ROMANISCHE KAPPEL 1165.
HÜNEGGEN.

Historische ontwikkeling van het Valkhofpark

I. De aanleg van het Valkhof als openbaar toegankelijk park gaat terug op een weloverwogen beslissing van de nijmeegse gemeenteraad, die, na geijverd te hebben voor het behoud van de belangrijkste historische gedeelten van de burcht, in 1796 het bouwterrein van de provinciale overheid voor f.10.000.== aankocht. Een speciaal daartoe gevormde commissie uit de raad kreeg opdracht de vormgeving van een park voor te bereiden; op 5 Oktober 1797 legde deze de door de destijds landelijk befaamde Haarlemse tuinarchitect J.D.Zocher sr. getekende plannen voor een parkaanleg aan de raad voor. Na goedkeuring is dit plan ten uitvoer gebracht. De aan de aanleg ten grondslag liggende gedachten zijn: "reconstruerend": het oppervlak van de oude bebouwing vormt ook de begrenzing van het park; de kale hellingen waarboven de burcht oprees, blijven onbebouwd; op de plaats van de oude ringmuur verrijst een rij populieren die het silhouet van het kasteel suggereert;

"conserverend": in de aanleg zijn de resten van de twee kapellen en de losse beeldhouwde fragmenten geïsoleerd als bezienswaardigheden toegevoegd; "recreatief": de parkaanleg biedt de bezoeker de gelegenheid tot natuurervaring volgens de mode van de tijd. De regelmatige beplanting zorgt voor "besloten" binnenruimte waarin de bezoeker zich door de natuur omgeven weet; enkele wandelpaden en uitzichtpunten zorgen voor een boeiend uitzicht op het omringende landschap. Het resultaat was een kalme, overzichtelijke ruimte, die tot overdenking van natuur en historie noodde.

II. De tweede fase in de geschiedenis van het park is die van aankleding en detaillering. Kenmerkend voor de veranderde mentaliteit is de instelling van een "fonds ter verfraaiing en uitbreiding der openbare wandelingen" door oud-burgemeester Straalman in 1826.

Bloemperken, tuinvazen, rustbankjes en spoedig ook een kiosk en zelfs een muziektent, tonen aan, dat de voor de Biedermeier-periode kenmerkende behoefte aan gevarieerde kleinschalige decoratie ook op dit gebied ingang vond. De gemeentelijke overheid komt hieraan tegemoet door aan de Utrechtse tuinarchitect H. van Lunteren in 1832-1833 de wijziging van het park op te dragen.

Een speciale commissie, zoals in 1796-1797 heeft men blijkbaar niet meer nodig geacht: de eertijds geldende historische argumenten zullen zeker minder sterk zijn gevoeld; de burcht was min of meer vergeten en het park als "park" algemeen aanvaard

De tweede fase van het park zou men als volgt kunnen omschrijven:

"recreatief": in plaats van het overzichtelijke en ruimtelijk als een open vlak werkende park, komt een verrassend en tot wandelen uitnodigend samenstel van kronkelende paden, schilderachtig geplaatste perken, bomen en struiken.

Men is niet meer tevreden met de natuur alleen, maar men heeft nu ook behoefte aan "sociale contacten" in het park (de deftige zondagmiddagwandeling waarbij men elkaar ontmoet) en aan vermaak boven natuurgenoet in de vorm van concerten waarbij zelfs verfrissingen verkrijgbaar zijn.

"toeristisch": de kapellen en bouwfragmenten zijn erkende trekkers geworden voor stadgenoot en reizigers van buiten af. Om hun werking nog te vergroten worden ze op romantische wijze door beplanting en begroeiing omgeven. Ze worden daardoor van het park een soort aankledingstukken, zoals ook perken en tuinbeelden dat zijn.

III. De derde periode hangt samen met de uitleg van de stad, na afbraak van wallen en vestingwerken. De Leuvense tuinarchitect Lieven Rosseels, die ook Kronenburgerpark, Hunnerpark en Singels had aangelegd, heeft in 1886-1887 de plannen gemaakt voor de uitbreiding van het Valkhofpark in noordoostelijke richting: op de plaats van de afgebroken krottenwijk aan de Voerweg en op de hellingen van de burchtheuvel, legde hij een uit slingerpaden bestaand park aan, dat één geheel vormt met de aanleg uit 1833.

Hiermee is een uniformisering bereikt die het Valkhof aansluit bij de gordel van wandelparken tussen de oude stadsbebouwing en de geplande nieuwbouwwijken. De bepalende factor bij al deze parken is het hoogteverschil dat benut wordt voor stijgende en dalende paden, trappartijen en dergelijke.

Wat het Valkhof betreft ging nu definitief het facet van burchtheuvel verloren; er is geen onderscheid meer tussen bovenvlak en hellingen; het geheel groeit uit tot een beboste heuvel. Aanvankelijk blijft het besloten karakter nog bewaard door ombouwing aan de west- en zuidwestzijde en omsluiting met een hek en poorten in het oosten en noorden; na de tweede wereldoorlog gaat ook dit element verloren en worden de grenzen van het park vervaagd en verlegd tot aan de omringende trottoirs.

IV. Een vierde, nooit tot stand gekomen fase is de "archeologische"; de in 50er en 60er jaren besproken mogelijkheid van een herkenbaarmaking van de contouren van de gebouwen van de burcht in het grondplan. Een parkaanleg zou in die gedachtengang ondergeschikt moeten zijn aan de educatieve benadrukking van de plaats van de burcht.

Het Valkhofpark

=====

Van het oorspronkelijke plan van tuinarchitect J.D. Zocher sr. uit 1797 is weinig herkenbaars overgebleven. In de loop van de jaren is de oorspronkelijke opzet, waarbij het park werd omsloten door een laan en het binnenterrein bestond uit een ovale open ruimte met een border van planten, ernstig aangetast. In 1826 werden grote bloemperken aangelegd en in 1886 werden paden aangelegd volgens ontwerp van Lieven Rosseels. Door de zware boombeplanting kan het zonlicht de grond nauwelijks bereiken waardoor de oorspronkelijke gazons in kwaliteit sterk terugliepen. Om toch nog wat kleur te zien zijn schaduwverdragende planten aangebracht, doch ook deze hebben veel van de drup te lijden en van de vernielingen door de jeugd, (bromfietsen rijden soms dwars door de perken) alsmede de last van loslopende honden.

Dat dit geen probleem is van de laatste jaren mag blijken uit de "Publicatie" van 1826 waarbij in het park alle kinderspelen werden verboden en honden die onbeheerd ter plekke werden aangetroffen, "zouden worden doodgeslagen".

* * *

Het bomenbestand heeft in de oorlogsjaren ernstig geleden. Naderhand is nogal wat bijgeplant, o.a. veel platanen welke door hun benauwde standplaats toch geen erg fraaie aanblik geven. Ofschoon de grote bomen, o.a. esdoorns, linden, iepen en kastanjes zo goed mogelijk worden onderhouden - o.a. door het treffen van preserveerende en boomchirurgische maatregelen - zou het aanbeveling verdienen een aantal te verwijderen. Vanzelfsprekend zal dit met veel zorg dienen te geschieden om te voorkomen, dat bij storm de wind vat kan krijgen op de resterende bomen. Van de aanwezige bomen wordt een inventarisatie gemaakt onder vermelding van vitaliteit - kroonomvang en stamdikte - algehele habitus e.d. Bij dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een hoogwerker om ook "op hoog niveau" de gezondheidstoestand te kunnen bekijken.

* * *

Aan de hand van een beheersplan en een ontwerp van indeling van het te renoveren Valkhof zal moeten worden vastgesteld, welke bomen moeten worden verwijderd, welke zorgvuldig moeten worden gehandhaafd en waar moeten worden bijgeplant.

De grote hellingen aan de noordzijde zowel als aan de westzijde vertonen de gevolgen van erosie - het wegslijten van de grond door regen en wind - hierbij drastisch terzijde gestaan door klauterende jeugd. De spontane begroeiing wordt vaak onder de voet gelopen en door middel van uiterst onesthetische prikkeldraadversperringen tegen verdere vernieling beschermd.

* * *

Een zorgvuldige restauratie van het Valkhofpark, voor Nijmegen en voor het aan historische parken niet bijzonder rijke Nederland, een uniek document van landschapskunst, verdient alle aandacht.

IN MEMORIAM

Zondag 31 januari 1982 is van ons heengegaan onze beste vriend, onze Valk-"hof"-schilder, Hubert Estourgie.

Huub was een kleurrijke figuur. Hij hield van de natuur, van de bouwkunst, van schilderen en was dol op muziek.

Kort samengevat : Huub wás muziek.

Persoonlijk ervoer ik dat nog kort voor zijn heengaan, toen wij zijn ontwerp voor de omslag bespraken.

Voor het Valkhof en voor de Valkhofvereniging is Huub een man van grote verdienste. Nadat zijn vader, een vermaard architect, reeds lang geleden een verantwoorde bouwkundige tekening van de Valkhofburcht gemaakt had, is Huub daarop doorgegaan en produceerde in 1982 na veel speurwerk een reeks schilderijen, waarbij niet alleen van alle zijden de burcht getoond werd, maar waarbij hij ook vele verrassende beelden van het interieur toonde.

Deze geweldige Valkhofcollectie is het waard om in Nijmegen een bijzondere plaats te verkrijgen. Het zal een grote eer zijn om daar als Valkhofvereniging aan mee te werken.

Voor de Valkhofvereniging zelf zal Huub altijd in gedachten blijven, want ons mooie vignet, het kenmerk van onze vereniging, siert al onze uitgaven en al onze te gebruiken stukken. Dat vignet is het werk van Hubert Estourgie. Zijn laatste werk als kunstenaar, het omslagontwerp voor ons verenigingsblad, zal ons uiteraard extra dierbaar zijn.

Huub, jongen, wij zijn je dankbaar en missen je zeer.

Je blijft voor altijd on onze gedachten bij ons.

De Heer zal zich blijmoedig over je ontfermen.

De Valkhofvereniging,
namens allen,
J.M.T.Nooy, voorzitter.